

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

7^e Jaargang

AMSTERDAM

G. THEOD. BOM EN ZOON

1899

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

I. *Muntwaarde te Helmond* 1420.

12 d maken 1 β $\left\{ \begin{array}{l} \text{auts} \\ \text{niws} \end{array} \right.$

9 d auts maken 1 ouden gr.

12 d niws maken 1 ouden gr.

20 β maken 1 g $\left\{ \begin{array}{l} \text{auts} \\ \text{niws} \end{array} \right.$

Die d auts voir 1 pl. so koemde wail toe ende
die d niws voir $2\frac{1}{2}$ β .

(Uit schepenenprotocol van Helmond,
deel II, f° 186, in Rijksarchief te
's-Hertogenbosch.)

II. *Muntwaarde te Geertruidenberg* 1437.

Het jongste werk van het Provinciaal Genootschap

van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant is een lijvig deel, getiteld: *Onuitgegeven bronnen voor de Geschiedenis van Geertruidenberg, verzameld door C. J. MOLLENBERG.*

De heer MOLLENBERG heeft in dat boek de stadsrekening van het jaar 1437 in haar geheel en de stadsrekeningen der jaren 1462 en 1463 1) bij extract het licht doen zien. Als naar gewoonte, leveren die rekeningen belangrijke gegevens voor de kennis van ons vroeger munt- en geldwezen. Die, welke ons worden verschaft door de rekening van 1437, wil ik hier behandelen.

In het hoofd dier rekening lezen wij het volgende: *Payment voer elcken nobel twee Wilhelmus scilde ende voer elcken alsulc payment alsoe elc partikel, hierna beschreven, bewijst, te weten drie cromstaerten ende drie quartier van enen cromstaert voer elc pont Hollantsche gherekent.*

Het pond Hollandsch, waarin de rekeningen zijn gedaan, was — als naar gewoonte — verdeeld in 20 schellingen elk van 12 penningen. In een post wordt het nader aangeduid als *zwaer payment* in tegenstelling van een pond van de halve waarde, dat *licht payment* wordt genoemd: 98 ₧ 13 β 8 ð . *in zwaeren payment* = 197 ₧ 7 β 4 ð *in lichten payment* (blz. 418).

Een der hoofdstukken van de ontvangsten heeft dit bovenschrift: *Ontfank van der stede goede, die*

1) De heer MOLLENBERG spreekt in de voorrede verkeerdelijk van de jaren 1436, 1461 en 1462.

metten jair verhuurt sijn, ingaende opten jairsdach anno XXXVI, elc drie gulden 1) voer twee Wilhelmus scilde gherekent elken scilt voer 29 $\frac{1}{2}$ cromstaert (blz. 418).

Zooals wij zagen was:

- 1 nobel = 2 Wilhelmusschilden,
- 3 gulden = 2 " "
- 1 Wilhelmusschild = 29 $\frac{1}{2}$ kromstaart,
- 3 $\frac{3}{4}$ kromstaart = 1 ₤ Hollandsch,

ergo

- 1 nobel = 59 kromst. = 15 ₤ 14 β 8 ð Holl.
- 1 Wilh. schild = 29 $\frac{1}{2}$ " = 7 " 17 " 4 " "
- 1 Holl. guld. = 19 $\frac{2}{3}$ " = 5 " 4 " 10 $\frac{2}{3}$ " "
- 1 kromstaart = 5 " 4 " "

Naast den Hollandschen gulden van 19 $\frac{2}{3}$ kromstaart komt een Hollandsche gulden voor van 19 kromstaart of 5 ₤ 2 β 4 ð Holl.

Met den eerstbedoelden gulden zijn betaald de achterstallige inkomsten van *den brant*, *den medeacchijns*, *de cramery*, *den brotacchijns* en den *inghelde*, alsmede de inkomsten der goederen, die verhuurd zijn met ingang van 1 Januari 1436/37 (zie boven).

Met den Hollandschen gulden ad 19 kromstaart zijn betaald de achterstallige inkomsten van den *wijnacchijns*.

De bieraccijns is voldaan gedeeltelijk in nobels van 57, gedeeltelijk in nobels van 58, gedeeltelijk in nobels van 59 kromstaart. De verhooging van den

1) Uit verband met de rest der rekening blijkt, dat hier met *gulden* de Hollandsche gulden bedoeld wordt.

nobel van 58 op 59 kromstaert heeft blijkbaar plaats gehad tusschen *Sondagh voer Sinte Forysdach* (10 Maart 1437) en *Sondagh voer Sint Fansdach Baptist* (23 Juni 1437).

De stad was verschillende lijftochten schuldig, waarvan de betaling is gedaan in onderscheidene muntsoorten. Het heeft geen nut die hier in hare respectievelijke waarde te vermelden, daar de verbintenissen tot betaling voortsproten uit vroeger aangegane overeenkomsten en de evaluatiën alzoö betrekking hebben op vroegere toestanden, echter zonder dat de juiste tijd kon worden bepaald. Eene waardevermelding zonder nauwkeurige tijdsbepaling is voor de kennis van het vroegere muntwezen steeds volkomen nutteloos.

Zoo volgt dan hier eene opgaaf der waarde waartegen de verschillende munten zijn in rekening gebracht:

1 oud butken	=	0	℔	4	β	8	đ	Holl.
1 cromstaert	=	0	"	5	"	4	"	"
1 lelycromstaert	=	0	"	6	"	0	"	"
1 stuver	=	0	"	8	"	0	"	"
1 Arnoldusgulden	=	4	"	0	"	0	"	"
1 Holl. gulden	=	5	"	4	"	10 ² / ₃	"	"
1 Burgondische scilt	=	5	"	12	"	0	"	"
1 Brabantsche scilt	=	5	"	17	"	4	"	"
1 Wilhelmus scilt	=	7	"	17	"	4	"	"
1 nobel	=	15	"	14	"	8	"	"

De onderlinge verhouding dezer munten wordt aangetoond door het hiervolgend staatje:

	Oud butk.	Krom- staart	Letie- kromst.	Stui- ver	Arn. gulden	Holl. gulden	Bourg. schild	Brab. schild.	Wilh. schild	No- bel
1 oud butken =	1	$\frac{7}{16}$	$\frac{7}{9}$	$\frac{7}{12}$	$\frac{7}{120}$	$\frac{21}{472}$	$\frac{1}{24}$	$\frac{7}{176}$	$\frac{7}{236}$	$\frac{7}{472}$
1 kromstaart =	$1\frac{1}{7}$	1	$\frac{8}{9}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{15}$	$\frac{3}{59}$	$\frac{1}{21}$	$\frac{1}{22}$	$\frac{2}{59}$	$\frac{1}{59}$
1 Leliekromst. =	$1\frac{5}{12}$	$1\frac{1}{8}$	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{3}{40}$	$\frac{27}{472}$	$\frac{3}{56}$	$\frac{9}{176}$	$\frac{9}{236}$	$\frac{9}{472}$
1 Stuiver =	$1\frac{6}{7}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{3}$	1	$\frac{1}{10}$	$\frac{9}{118}$	$\frac{1}{14}$	$\frac{3}{44}$	$\frac{3}{59}$	$\frac{3}{118}$
1 Arn. guld. =	$17\frac{1}{7}$	15	$13\frac{1}{3}$	10	1	$\frac{45}{59}$	$\frac{5}{7}$	$\frac{30}{44}$	$\frac{30}{59}$	$\frac{15}{59}$
1 Holl. guld. =	$22\frac{10}{21}$	$19\frac{2}{3}$	$17\frac{13}{27}$	$13\frac{1}{9}$	$1\frac{14}{4}$	1	$\frac{59}{63}$	$\frac{59}{66}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{3}$
1 Bourg. schild =	24	21	$18\frac{2}{3}$	14	$1\frac{2}{5}$	$1\frac{4}{59}$	1	$\frac{21}{22}$	$\frac{42}{59}$	$\frac{21}{59}$
1 Brab. schild =	$25\frac{1}{7}$	22	$19\frac{2}{9}$	$14\frac{2}{3}$	$1\frac{7}{15}$	$1\frac{7}{59}$	$1\frac{1}{21}$	1	$\frac{44}{59}$	$\frac{22}{59}$
1 Wilh. schild =	$33\frac{3}{7}$	$29\frac{1}{2}$	$26\frac{2}{9}$	$19\frac{2}{3}$	$1\frac{29}{30}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{17}{4}$	$1\frac{15}{44}$	1	$1\frac{1}{2}$
1 Nobel =	$67\frac{3}{7}$	59	$52\frac{1}{9}$	$39\frac{1}{3}$	$3\frac{14}{15}$	3	$2\frac{17}{21}$	$2\frac{15}{22}$	2	1

Evenals in de rekeningen van Hattem komt het woord oord (hier *noort*) voor in de beteekenis van een kwart. Ik trof aan 6 *stuver ende een noort van enen stuver* = 2 ƒ 10 β (blz. 434) alsmede 46 *cromst. ende een noort van enen cromst.* = 12 ƒ 6 β 8 d (blz. 439).

III. *Muntwaarde te Heusden 1457.*

Nu wijlen mr. C. C. N. KROM, de geleerde en te vroeg gestorven archivaris in Noord-Brabant, heeft in de *Handelingen van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant*, 1884—1885 met groote nauwkeurigheid uitgegeven de *Oudste stadsrekening van Heusden van 1457*. Die rekening leert ons het volgende omtrent de muntwaarde.

De rekening is gedaan in kronen met stuivers en grooten als pasmunt.

De kroon is verdeeld in 20 stuivers.

De stuiver is verdeeld in 4 oorden.

De stuiver is gelijk aan $13\frac{1}{2}$ grooten.

De kroon is hier rekenmunt. Het woord beteekent in deze rekening twintig stuiver, zooals b. v. in onze tegenwoordige taal het woord daalder 30 stuiver beteekent.

Op blz. 110 is er sprake van 1 *groten Heusdens*. Daar wordt het voerloon van 1400 karren grond aldus verantwoord: *te samen 10 goede gulden 9 stuvers 3 oort, ende beloipt op elke karre omtrent 1 groten Huesdens. facit 4 cronen 19 stuvers 3 oort.*

$4 \text{ kr. } 19 \text{ st. } 3 \text{ oord} = 99\frac{3}{4} \text{ st.} = 1346\frac{3}{8} \text{ gr.}$

Wij mogen alzoo met eenige zekerheid aannemen, dat de groot, die telkens in de rekening voorkomt, dezelfde munt is als de Heusdensche groot, in die eene post genoemd.

Dank zij de uitnemende zorg, waarmede de reke-

ning is uitgegeven, kon de waarde van al 1) de daarin genoemde munten worden vastgesteld. De lezer leert die waarde kennen uit de hiervolgende opgaven, waarbij de namen zijn opgegeven in hunne oorspronkelijke spelling.

Gouden nobel	=	52	stuiver
Nobel	=	40	"
Gouden ryder	=	26	"
Wilhelmus scilt	=	20	"
Rijnsch gulden	=	20	"
Peter	=	18	"
Gelresschen ryder	=	17 $\frac{1}{2}$	"
Scilt	=	14	"
Beyers gulden.	=	14	"
Postulaet gulden	=	13 $\frac{1}{4}$	"
Gulden	=	9	"
Goede gulden	=	9	"
Braspenning	=	11 $\frac{1}{4}$	"
Wilhelmus tuyn	=	$\frac{8}{9}$	"
Vleemse.	=	$\frac{10}{27}$	"
Cromstert	=	$\frac{16}{27}$	"

De nobel komt in de Heusdensche rekening slechts éénmaal voor. In de ontvangsten zijn 16 dier muntstukken verantwoord, die vroeger in uitgaaf waren geleden, doch die, omdat zij in werkelijkheid niet waren uitgegeven, hier weder in ontvangst zijn gebracht. Rendanten boekten ze *tot sulken prijse alze afgecort waeren, te weten voir 40 stuver den nobel.*

1) Uitgenomen van het *botken*.

Uit deze bijvoeging schijnt te mogen worden opgemaakt, dat de nobel hier naar een ouderen koers is genoteerd.

De braspenning wordt een enkele maal ook *Johannes-braspenning* genoemd

De waarde van het *botken* kon ik niet met juistheid bepalen. De waarde moet ongeveer $\frac{12}{23}$ stuiver geweest zijn.

De rector van het altaar van O. L. Vrouw ontving eene jaarlijksche rente van een pond. Dit pond wordt herleid tot 8 stuiver 12 groot. Den stadsklerk werd voor zijn loon als naar ouder gewoonte 10 pond uitbetaald. Dit pond wordt berekend tegen 10 stuiver, even als het pond waarin de burgemeesters hun loon ontvingen.

Muntwaarde te Hattem 1460—87.

De Heer J. E. TER GOUW heeft op blz. 225 een naschrift gegeven op mijne bijdrage over de muntwaarde te Hattem, waarbij hij de door mij gegeven „lijst van 52 verschillende munten, die in de Hattemsche rekeningen voorkomen als gangbaar in de tweede helft der 15de eeuw”, heeft bekort en het aantal heeft gereduceerd tot 36.

Mag ik den Heer TER GOUW vriendelijk opmerken, dat het mij niet te doen was eene lijst der destijds gangbare munten te geven, maar eenvoudig eene opgaaf der verschillende munten (en rekenmunten),

die in het Hattensche handschrift voorkomen en dit in al de vormen, die ik aantrof.

Deze wijze van doen scheen en schijnt mij nog immer de juiste te zijn. 't Blijft bij onze nog zeer onvolledige kennis van het vroeger munt- en geldwezen, uiterst gevaarlijk gevolgtrekkingen te maken als die van den Heer TER GOUW. Daarvan levert zijn naschrift zelf het beste bewijs. Dat, b.v., *Vleemsch* en *Vleemsch groit* 1) niet hetzelfde is, behoef ik den deskundigen zeker niet te bewijzen. Daarnaast kan ik den Heer T. G. hier mededeelen, dat op meer dan eene plaats in het handschrift de *Rijnsgulden corrent* wordt herleid tot den *Rijnsgulden*, — dat (1484) de *golden Rijnsgulden* ad 32 stuiver voorkomt onmiddellijk naast den *Rijnsgulden* van 20 stuiver.

Ook over de andere samenvoegingen van den Heer TER GOUW zoude nog al iets te zeggen zijn. Dit weinigje echter genoeg om hem voor het vervolg tot omzichtigheid aan te manen.

Ik trof zoo even in eene rekening dezen post aan: *Betaelt Heyrich van den Berghe 4 weken, elcke weeck 2 Rijnsgulden, fac. 12 Rijnsgulden 16 stuiver*. In deze boeking is noch schrijffout noch rekenfout. De heer TER GOUW kan er uit leeren, dat de geheel gelijkkluidende woorden *Rijnsgulden* en *Rijnsgulden*, ook al komen ze onmiddellijk naast elkander voor, zelfs niet altijd hetzelfde begrip uitdrukken en dat bekorten en reduceeren van muntlijsten, als de door mij medegedeelde, niet zonder gevaar is.

1) *Vleemdie* is niet eene verkeerde lezing maar eene drukfout voor *Vleemsche*.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik het op blz. 70 van den loopenden jaargang van dit Tijdschrift door mij medegedeeld staatje nader toetelichten door de opmerking, dat de daarin voorkomende Rijnsgulden niet is de *gouden Rijnsgulden current* maar de fictieve Rijnsgulden, die onveranderlijk gold 20 stuiver of 40 Vlaamsche groot. 1) Op dien fictieven gulden hoop ik eerlang in dit Tijdschrift uitvoerig terug te komen.

Helmond,
20 Aug. 1899.

AUG. SASSEN.

1) De Rijnsgulden van 40 groot, voorkomende in het belangrijk opstel van den Heer FRUIN, (blz. 215), is de fictieve Rijnsgulden, de Rijnsgulden van 28 stuiver is de Rijnsgulden-Courant.
